

<https://doi.org/10.62837/2025.3.381>

Dos. MƏMMƏDOVA ELNARƏ ADİL QIZI

ememmedova69@mail.ru

Azərbaycan Tibb Universiteti

Prof. HACIYEVA NATƏVAN HAVAR

n.haciyeva@amu.edu.az

BƏXTİYAR VAHABZADƏ VƏ ANA DİLİMİZ

Açar sözlər: *dilimiz, ziyalı, poetik, leksik, vətənpərvərlik, xalq, ana dilimiz.*

Key words: *our language, intellectual, poetic, lexical, patriotism, people, our native language.*

Ключевые слова: *наш язык, интеллектуальный, поэтический, лексический, патриотизм, народ, наш родной язык.*

Dilimizin saflığının qorunması onun mühafizəsi xalqımızın ziyalı təbəqəsini, dilçiləri, müəllimləri, xüsusilə də ana dilində yazıb-yaratmış şair və yazıçılarımızı hər zaman düşündürən mövzulardan olmuşdur. Belə vətənpərvər ziyalılarımızdan biri də görkəmli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadədir. Onun dilə, dil tarixinə, onun saflığına, qorunmasına həsr etdiyi şeirlər nəinki uşaqlar, hətta böyükler tərəfindən sevilməkdədir. Bunun səbəbi isə şairin dil haqqında bu təəssübkeşliyinin dil daşıyıcısı olan Azərbaycan xalqının mənafeyi ilə üst-üstə düşməsidir. Şair dilin təmizliyinin qorunmasını yazıçı, şair və alimlərin, ədəbiyyatşünasların və xalqımızın mənəvi yükünə çevirib. O, öz əsərlərində dilin xalq üçün necə dəyərli mənəvi sərvət olması fikrini aşılamaq istəyib və dilimizin əhatə dairəsini genişləndirib. Şair dilin insanlar arasında təkcə ünsiyyət vasitəsi kimi yox, məxsus olduğu xalqın tarixini özündə ehtiva edən bir vasitə kimi qiymətləndirib. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəni ömrü boyu məşğul edən məsələlərdən biri də ana dili və onun tədrisi ilə bağlı problemlər olmuşdur. O, dilimizin poetik, leksik imkanlarını yaşatmaq uğrunda mübarizə aparanlardan biri kimi yadda qalmışdır. Milli mənliyin qorunub saxlanılmasında başlıca vasitə, amil ana dilimizdir deyən xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə yazır: “Hər xalqın dili o xalqın ruhudur, psixologiyasıdır, mənəviyyatıdır, tarixidir, tarix boyu keçib gəldiyi yollardır. Xalqın dilini yaradan sözlər, o sözləri bir-biri ilə birləşdirən şəkilçilər, feillər, sifətlər, təyinlər quru rəqəmlər deyil, hecalarında xalqın nəbzi vuran canlı ürəkdir, düşünən beyindir. Onlar bizimlə birgə yaşayır, düşünür, həmçinin bizləri də yaşadır və düşündürür. Hər xalqın övladı öz xalqının yaratdığı dillə düşünür və həmin dillə öz ürəyinin yangısı, beyninin fikrini ifadə edir.” Sonra şair fikrini davam etdirərək ana dilinin xalqın psixologiyasını ifadə etməsi haqda yazır: “Mənim torpağa “xak” deyil, məhz torpaq deməyim, suya “ab” deyil, məhz su deməyim mənim psixologiyam, mənim dünya baxışım, mənim ruhumdur.” B.Vahabzadənin dil haqqında fikirlərinə onun məşhur “Ana dili” şeiri ilə başlamaq lazımdır. Bu şeir şairin gənclik dövründə qaldırdığı etiraz səsi kimi deyil,

onun bütün həyat devizi kimi qiymətləndirilməlidir.”Ana dili” şeiri bütöv bir xalqın mənəvi siması, onun kimliyidir. Onun bir neçə misrasına diqqət yetirək:

Dil açanda ilk dəfə “ana” söyləyirik biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərslərimiz
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə
İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə
Bu dil – bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil – bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil – tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi,
Bu dil - əcdadımızın bizə miras verdiyi
Qiymətli xəzinədir... onu gözlərimiztək
Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək.

B.Vahabzadənin istedadı və şəxsiyyət bütövlüyünün əsasında vətən, xalq və onun dili dayanır. Şairin əqidəsi, inamı bu üç amilə söykənir, onun bütün varlığı və bu varlığın mayası Azərbaycan dilidir. Bir sözlə, mənəvi sərvətimiz olan dilimizə ehtiram, məhəbbət və həssaslıq göstərmək, qayğı ilə yanaşmaq çağırışı böyük şairin yaradıcılığında çox vacib və əhəmiyyətli amildir.

B.Vahabzadənin ana dili konsepsiyası bütün əsərlərinin canına, qanına hopmuşdur. O, bu məsələ ilə bağlı silsilə məqalələr yazmış. “Ana dili”, “Latın dili” şeirləri kimi monumental bədii nümunələr yaratmışdır. Görkəmli sənətkarımız bəzi məqalələrində (“Tarix nə deyir” və s.) dilçiliyin ümumi nəzəri problemlərinə aid mülahizələr irəli sürməklə bu sahə üzrə tanınmış mütəxəssis – alim səviyyəsinə qədər yüksəlir. Dil, onun işlənmə dairəsi, tədrisi metodikası və s. problemlərlə bağlı şairin düşüncələri bu günümüz üçün də xüsusilə əhəmiyyətlidir. Ona görə də B.Vahabzadənin ana dili və onun tədrisi haqqında fikirlərini öyrənmək və onlardan istifadə imkanlarını araşdırmaq vacib məsləhətdir. Müəllifin qeyd etdiyi kimi latın dilində “Ana”, “Vətən”, “torpaq” deyən insan, millət yoxdur. Bu, təəssüf ediləcək acı bir həqiqətdir. Lakin bu dilin dünya elmində və mədəniyyətində yaşam haqqı qazanmasında bir həqiqətdir. XX əsrdə və müasir dövrümüzdə belə elmi terinologiyada məhz latın dilindən istifadə olunur. Bu mənada onun “yaşayan” və ya “ölü dil” olması sualı düşündürücüdür. Aydın həqiqətdir ki, latın dili danışmaq dili kimi artıq sıradan çıxıb. Bu dildə danışan millət yer üzündən silinib.

Atlantika sahilində
Coşa-coşa,
Daşa-daşa:
-Mən azadam, mən xoşbəxtəm,-
Deyir natiq yad dilində.
Söylə natiq,
İndi nəyə inanaq biz-
Qulağamı,
Ya gözəmi?
Əmələmi,

Ya sözəmi?

Dilin mövcudluğu həmin dildə “Ana”, “torpaq”, “Vətən” deyən insanların, millətin varlığıdır. Dilin yaşamağı “Vətən” deyilən bir damın altında o dildə danışanların olmasıdır. Əgər insanın “Mən azadam, mən xoşbəxtəm” sözlərini öz doğma ana dilində deməyə ixtiyarı yoxdursa, demək ki, onun azadlığı, müstəqilliyi də yoxdur.

“Mən azadam, müstəqiləm” sözlərini

Öz dilində deməyə də

İxtiyarın yoxsa əgər,

De, kim sənə azad deyər?

Şair bu misralarla bildirir ki, millətin dili alaşıqlar, komalar üçün deyil, uca kürsülər, rəsmi danışqlar üçün yaranmışdır. Vətən də, millət də var, ancaq onun dili yoxdur. Belə bir “azadlığa” nə ad vermək olar? Millət dili ilə tanınar. O, dil və Vətən birliyindən ibarətdir. Sonralar, B.Vahabzadə yenidənqurma dövründə də bu məsələ ilə bağlı silsilə məqalələrin birində yazır: “Ana dili barədə dəfələrlə yüksək kürsülərdən deməyimizə baxmayaraq, yenə də konstitusiyamızda dövlət dili kimi təsbit edilən Azərbaycan dili dövlət səviyyəsinə qaldırılmamışdır”. Öz soy-kökünü tanımayan, xalqının dili, tarixi və mədəniyyətini bilməyənləri dünya şöhrətli yazıçı Ç.Aytmatov “milli nihilistlər” adlandırır və bu hadisəni millətçilikdən daha mürəccə, daha qorxulu hesab edirdi. Çayların və göllərin quruması, torpaqların əriməsi eroziyası ekoloji faciədir. Lakin “biganəlik nəticəsində milli dillərin məhvə məhkum edilməsi milli faciə kimi daha dəhşətlidir”, - deyirdi böyük yazıçı. Bir cəhəti də qeyd etmək ki, milli dilin saflığı onun ümumişləkliyi, dövlət dili səviyyəsinə yüksəldilməsi və qorunması uğrunda mübarizədə Ç.Aytmatov, B.Vahabzadə kimi şəxsiyyətlərlə əks qütbə dayanan təkə “Romanyuklar” deyildi. Bu işdə “sapı özümüzədən olan baltalar”, öz qövrimizin başına əngəl olanlarımız da çox idi və indi də olmaqdadır. B.Vahabzadə haqlı olaraq qeyd edir ki, dil yalnız məişət mövzusunda deyil, həm də ondan dövlət dili kimi istifadə ediləndə yaşayır. Lakin sovetlər dövründə fəlakət, böyük faciə səviyyəsinə yüksələn bir bəla da var idi. Bu da respublikamızda yaşayan başqa xalqların (həmçinin etnik qrupların belə) Azərbaycan dilini bilməməsi, dilimizə, deməli, xalqımıza qarşı hörmətsizlik nümayiş etdirməsi idi. “Beynəlmiləlçi ənənələri ilə öyünən”, Bakı şəhərində xidmət sahələrinin böyük əksəriyyətində çalışanlar Azərbaycan dilini bilmir və öyrənmək də istəmirdilər. Bütün ictimai yerlərdə ünsiyyət vasitəsi rus dili idi. Təsərrüfat və ən mühüm dövlət vəzifələrində də başqa xalqların əksəriyyət təşkil etməsi adi hal almışdı. B.Vahabzadə bu ağırlı cəhəti görür və yazırdı: “...Xidmət sahələrində işləyənlərin yerli dili bilməsi mütləq vacibdir. Nəyə görə mağazada işləyən satıcıya bir kilo qənd almaq üçün müraciət edən ağbırçək qadın özünə tərcüməçi axtarmalıdır? Təəssüf ki, yerli dili bilməyən adamlar nəinki xidmət sahələrində, hətta mühüm dövlət idarələrində də rəhbər vəzifələrdə sərbəst işləyir, qəbuluna gəlib dərdini ana dilində demək istəyənlərə isə

kinayə ilə “ben bilmez” deyir”. Şairin fikrincə Azərbaycan dilinə dövlət dili kimi belə bir tələb və ehtiyacın yaranması məqsədilə ən azı aşağıdakı amillər olmalıdır:

Azərbaycan dili əhalinin bütün təbəqələri arasında yeganə ünsiyyət vasitəsi olmalı; Rəsmi idarələr və dəftərxanalarda bütün sənədləşmə işləri bu dildə aparılmalı; Elm, texnika, iqtisadiyyat, fəlsəfə, mədəniyyət, incəsənət və s. sahələr üzrə müasir informasiyaları özündə əks etdirməli, yəni bütövlükdə həyatın ən müxtəlif sahələrinə nüfuz edən bir dil olmalı; Uşaq bağçalarından tutmuş ali məktəblərə qədər bütün təhsil müəssisələrində təlim dili olmalı və tədris edilməlidir. B.Vahabzadənin dillə bağlı fikirlərində onun tədrisi ilə əlaqəli məsələlər xüsusi yer tutur. Şairin məlum məramnaməsi belədir: özünə, milli varlığına hörmət hissləri olan hər bir kəs övladlarına ana dilini öyrətməli və vacib olanı budur ki, ana dilində olan məktəblərə biganəlik göstərilməməlidir. Əgər adam öz anasının dilini bilmirsə, ona hörmət etmirsə, onun mədəniyyətinin göstəricisini hansı meyarlara görə müəyyənləşdirmək olar. B.Vahabzadə dilimizin qrammatikası barədə də, öz məqalələrində də müfəssəl məlumat verib. Məsələn, “Dildə təbiilik və gözəllik” adlı əsərində yazır: Sözləri və onun toplusunda olan cümlələri – bir ağıldan o biri ağıla, bir ürəkdən o biri ürəyə fikir yükü daşıyan nəqliyyat vasitəsinə bənzədir. Nəqliyyat yükə xidmət etdiyi kimi, sözlər də fikrə xidmət edir. Fikrə görə söz tapılır, sözə görə fikir yox! Ancaq fikir yükünün mənzilə tez, kəsə yolla çatdırılması üçün münasib nəqliyyat vasitəsi ən dəqiq sözlər, ibarələr, ifadələr tapılmalıdır.

X Ü L A S Ə

Dilimizin saflığının qorunması xalqımızın ziyalı təbəqəsini, dilçiləri, müəllimləri, xüsusilə də ana dilində yazıb-yaratmış şair və yazıçılarımızı hər zaman düşündürən mövzulardan olmuşdur. Belə vətənpərvər ziyalılarımızdan biri də görkəmli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadədir. Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında Bəxtiyar Vahabzadənin dilə, dil tarixinə, onun saflığına, qorunmasına həsr etdiyi şeirlər nəinki uşaqlar, hətta böyüklər tərəfindən sevilməkdədir. Bunun səbəbi isə şairin dil haqqında bu təəssübkeşliyinin dil daşıyıcısı olan Azərbaycan xalqının mənafeyi ilə üst-üstə düşməsidir. Şair dilin təmizliyinin qorunmasını yazıçı, şair və alimlərin, ədəbiyyatşünasların və xalqımızın mənəvi yükünə çevirib. O, öz əsərlərində dilin xalq üçün necə dəyərli mənəvi sərvət olması fikrini aşılamaq istəyib və dilimizin əhatə dairəsini genişləndirib. Şair dilin insanlar arasında təkə ünsiyyət vasitəsi kimi yox, məxsus olduğu xalqın tarixini özündə ehtiva edən bir vasitə kimi qiymətləndirib.

Elnare Mammadova, Hacıyeva Natavan Havar

BAKHTIYAR VAHABZADE AND OUR NATIVE LANGUAGE

S U M M A R Y

The preservation of the purity of our language has always been a topic that has always made our people's intellectuals, linguists, teachers, especially our poets and writers who wrote and created in their native language think. One of such

patriotic intellectuals is our prominent poet Bakhtiyar Vahabzade. In contemporary Azerbaijani literature, the poems dedicated to the language, the history of the language, its purity, and its protection are loved not only by children, but also by adults. The reason for this is that the poet's fanaticism about the language coincides with the interests of the Azerbaijani people, who are the bearers of the language. The poet made the preservation of the purity of the language a moral burden for writers, poets, scientists, literary critics, and our people. In his works, he wanted to instill the idea of how valuable a language is for the people and expanded the scope of our language. The poet evaluated the language not only as a means of communication between people, but also as a means that contains the history of the people to which it belongs.

**Элнара Мамедова , Гаджиева Натаван Хавар
БАХТИЯР ВАГАБЗАДЕ И НАШ РОДНОЙ ЯЗЫК
РЕЗЮМЕ**

Сохранение чистоты нашего языка всегда было предметом заботы интеллигенции, лингвистов, педагогов нашего народа и особенно наших поэтов и писателей, писавших и творивших на родном языке. Одним из наших патриотически настроенных интеллектуалов является наш выдающийся поэт Бахтияр Вахабзаде. В современной азербайджанской литературе стихи Бахтияра Вагабзаде, посвященные языку, его истории, его чистоте и защите, любимы не только детьми, но и взрослыми. Причина этого в том, что фанатизм поэта в отношении языка совпадает с интересами азербайджанского народа, являющегося носителем языка. Поэт сделал сохранение чистоты языка моральным бременем для писателей, поэтов, ученых, литературных критиков и нашего народа. В своих работах он стремился привить идею о том, что язык является ценным духовным достоянием народа, и расширил сферу применения нашего языка. Поэт оценивал язык не только как средство общения между людьми, но и как средство, содержащее в себе историю народа, к которому он принадлежит.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bəxtiyar Vahabzadə "Latın dili" əsəri;
2. Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri, 2 cildə, II cild;
3. Ədəbiyyat və İncəsənət.az;
4. Bəxtiyar Vahabzadə. Vikipediya;
5. Bəxtiyar Vahabzadə. "Ana dili" əsəri.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sevdə Kadiyeva